

TAALLEESONDERWIJS

Tips voor betere spellingresultaten

Praktische handvatten voor het taalles- en rekenonderwijs zoals deze kwaliteitskaart zijn te vinden op www.taalpilots.nl en www.rekenpilots.nl.

De rubriek 'implementatiekoffer' bevat alle informatie en handreikingen die in het kader van de Kwaliteitsagenda Primair Onderwijs worden ontwikkeld om het onderwijs in de basisvaardigheden te verbeteren.

De resultaten van uw spellingonderwijs kunt u verbeteren; vooral door leerkrachtvaardigheden te verbeteren. Onderstaande tips kunnen u daarbij helpen.

De tips zijn onderverdeeld in instructie, hulp aan zwakke spellers, toepassen en schoolbeleid.

Vooraf: spelling leren heeft altijd een auditieve start. Daar is een goede reden voor: wie kan spellen herkent, door aan een woord te denken of door een woord te horen, hoe het woord in elkaar zit en hoe dat klankbeeld in lettertekens moet worden omgezet. Dat is wat kinderen ook moeten leren en dat lukt alleen goed, als ze vanaf het begin trainen in het luisteren naar woorden, in plaats van te kijken naar woorden. Hoewel in de praktijk van veel spellinglessen de start gebeurt met een visuele aanbieding van een woordrij of het categoriewoord, is dat onwenselijk. Als u zich realiseert hoe het gedrag eruit ziet dat u met uw leerlingen wilt bereiken, dan begrijpt u ook waarom die visuele start niet handig is. Goed leren overschrijven is immers een heel andere vaardigheid dan goed leren spellen.

10 tips voor een betere spelling(instructie)les

Tip (1) zorg voor instructie

Voor veel kinderen (en volwassenen) is spelling lastig. Ze krijgen spellingregels en woordbeelden niet zomaar onder de knie. Daar is veel uitleg en oefening voor nodig. Kinderen moeten leren dat je bij spelling allereerst goed moet luisteren naar het woord dat je wilt opschrijven. Door goed te luisteren leer je herkennen hoe het woord 'in elkaar zit', wat er lastig aan is en welke strategie (en soms meer strategieën) je moet toepassen. Soms moet er een spellingregel gebruikt worden, soms moet er een woordbeeld onthouden worden en soms denk je aan een woord wat erop lijkt en waarvan je de schrijfwijze weet. Zwakke spellers hebben moeite met het verdelen van woorden in klanken (of klankdelen) en met het kiezen van de juiste aanpak en/of met het onthouden hiervan.

Maak van de spellingles dus een actieve instructieles: leg eerst kort en helder uit wat het lesdoel is (kennis maken met en herkennen van een nieuwe categorie). Laat de kinderen vervolgens (aan de hand van een of meer typerende woorden) eerst zelf bedenken wat (het kenmerk van) een nieuwe categorie is. Leg pas daarna kort en eenduidig uit welke strategie nodig is (soms een regel, soms een analogie, soms visuele inprenting) om tot de oplossing te komen. Oefen dat samen, laat ze dat zelfstandig (liefst in duo's) oefenen en geef daarna (directe) feedback op hun aanpak.

Tip (2) bespreek het proces van leren spellen met de leerlingen

Om te weten te komen hoe je een woord moet opschrijven volg je een aantal stappen: we luisteren goed naar een woord; we verdelen een woord in klanken of in klankgroepen; we herkennen wat er moeilijk in het woord is; we bedenken hoe we dat probleem kunnen oplossen en als we het hebben opgeschreven controleren we alles. Wie een woord al kent (heeft geautomatiseerd) kan een paar stappen overslaan: dan schrijf je na het horen of denken het woord direct op. Kinderen moeten weten dat om die vaardigheid te krijgen goed oefenen nodig is.

U kunt als leerkracht model staan. U verwoordt uw oplossingsmethode zoals u dat zou doen als u een woord dat u nog niet goed kende zou moeten opschrijven: u luistert naar het woord, verdeelt het in klanken en/of klankgroepen, geeft aan welk(e) spellingprobleem/problemen er in het woord aandacht vragen, past op basis daarvan regels of hulpstrategieën toe en schrijft het woord op en controleert het woord.

Na de instructiefase kunt u regelmatig 'oude' spellingcategorieën terug laten komen door dan onder andere te vragen: 'waar moet je op letten bij dat woord?' en 'hoe weet je hoe je het moet schrijven?'

Tip (3) van horen naar schrijven

Bij spelling gaat het om het verletteren van klanken. Laat dus steeds woorden horen (ook al in de instructiefase, maar ook bij het herhalen van eerder aangeboden spellingcategorieën) waarna kinderen deze moeten opschrijven. Laat opgeschreven woorden ook steeds direct nakijken en lezen. Daardoor worden woord- en klankbeelden beter aan elkaar gekoppeld.

Ook de instructie moet starten vanuit de klankvorm: u laat de kinderen luisteren naar een woord, laat ze bedenken wat het kenmerk van deze categorie is en legt daarna uit wat maakt dat dit een aparte categorie bij spelling is en hoe je de schrijfwijze van dit soort woorden kunt vinden.

Tip (4) maak de mogelijkheid van het gebruik van meerdere strategieën bewust

Na het aanbieden en aanleren van een spellingcategorie in de instructiefase (waarbij de leerlingen geleerd hebben om goed te luisteren naar een woord en te ontdekken waar er op gelet moet worden) kunnen kinderen in deze fase ervaren hoe ze het beste een spellingcategorie kunnen onthouden.

Zo kan bij het schrijven van 'beer' gedacht worden aan de analogie met 'peer'. Maar je kunt het ook onthouden doordat je er een woordbeeld van hebt. Maar het is ook mogelijk om het te schrijven volgens de regel van de 'fopletter': je hoort 'i' maar het is de fopletter, dus je schrijft 'ee'.

Door over meerdere strategieën te praten, zorgt u er voor dat de specifieke leerstijl van het kind aan bod komt. Sommige leerlingen zijn sterk in het onthouden van regels, terwijl andere kinderen beter zijn in het onthouden van woordbeelden. Kinderen kunnen ontdekken welke aanpak het beste bij hen past. U kunt met uw leerlingen ook spreken over de aanpak: welke manier werkt het beste bij je om woorden en spellingregels te onthouden?

Bovendien zorgt u door het aanbieden van meerdere strategieën er voor dat klanken, woordbeelden en spellingregels meer geïntegreerd en daardoor beter onthouden worden.

Het uiteindelijke doel is natuurlijk: het goed kunnen schrijven van woorden. Strategieën zijn een middel om dit doel te bereiken.

Tip (5) prent woorden effectief in

Visuele inprenting blijkt een effectief middel te zijn om woordbeelden vast te houden. Leerlingen krijgen het woordbeeld zo sneller onder de knie en ze kunnen het beter onthouden.

Dit vraagt wel een systematische aanpak, waarin de volgorde essentieel is:

- het woord horen (zeg het woord dus);
- er even over kunnen denken (wacht dus even);

- naar het woord kijken (laat het woord nu pas zien);
- benoemen wat er moeilijk is in het woord;
- het (voorbeeld)woord laten verdwijnen en het (dus) uit het hoofd opschrijven;
- het goed nakijken (waarbij het woord dus weer zichtbaar is);
- het uitspreken (zodat woord- en klankbeeld weer aan elkaar gekoppeld worden).

Deze aanpak is zo effectief doordat kinderen starten met luisteren en ze de kans krijgen dat klankbeeld in gedachten aan letters te koppelen (in het werkgeheugen), terwijl ze vervolgens direct feedback krijgen door het woord te zien. Daarmee wordt hun keuze bevestigd of direct gecorrigeerd. Zo slijpt de koppeling van klankbeeld en woordbeeld in. Na het opschrijven volgt een tweede feedbackmoment, zodat het woord correct in het langetermijngeheugen wordt opgeslagen.

Deze werkwijze is dus op essentiële punten anders dan wat meestal borddictee of visueel dictee wordt genoemd.

Bij werkbladen daarentegen kunnen kinderen een woord letter-voor-letter kopiëren wat dus niet leidt tot een woordbeeld. Een werkblad maken is dus geen geschikte oefening voor inprenting en heeft dus weinig zin in deze fase.

Tip (6) gebruik dezelfde spellingregels en termen door de hele school

Helaas blijkt in de praktijk vaak dat leerkrachten van eenzelfde school verschillende spellingregels gebruiken. Vaak is dit een ingeslepen gewoonte; spellingregels van eerder gebruikte spelling- en leesmethoden (bijvoorbeeld 'Jantje Snoeper' uit de voorlaatste versie van Veilig Leren Lezen) blijven bij leerkrachten in gebruik. Voor zwakke spellers is het niet eenduidig gebruiken van spellingregels verwarrend. Voor hen is het alsof ze steeds iets nieuws leren. Dit betekent dus dat iedereen (ook de hulp buiten de klas zoals remedial teaching) dezelfde spellingregels moet gebruiken en ze op dezelfde manier moet verwoorden.

Vindt u een spellingregel van uw methode lastig of onduidelijk: verander hem dan in een betere, maar doe dit met uw hele school.

Realiseer u dat u ook dezelfde begrippen moet gebruiken: spreekt u over klankgroepen of klankdelen? Heeft u het over lange klinkers of lange klanken? Eenduidigheid is noodzakelijk.

Tip (7) gebruik geheugensteuntjes

Taalvaardige leerlingen kunnen steun hebben aan spellingregels. In een spellingmethode kunnen de spellingregels (te) beperkt zijn. U kunt deze uitbreiden door geheugensteuntjes aan te bieden. Neem bijvoorbeeld woorden met -eeuw, -ieuw en -uw: u kunt streven naar het inprenten van deze woorden, maar een aanwijzing als 'voor de w komt de u' kan voor deze leerlingen een steun zijn. Zo zijn er meerdere te bedenken: 'hoor je -acht, -icht, -echt, -ucht, -ocht; dan schrijf je een ch, behalve bij hij ligt, hij legt, hij zegt'.

Gebruik wel dezelfde geheugensteuntjes door de hele school. Anders werkt het verwarrend.

Tip (8) hang de spellingregels en geheugensteuntjes op

Als de spellingregels en geheugensteuntjes zichtbaar in de klas hangen, dan kunt u hier als leerkracht steeds naar verwijzen. Dit verhoogt de kans dat leerlingen (en leerkrachten) de regel gaan onthouden en gaan gebruiken. Geef de categorieën niet een nummer, want dan noemen de kinderen alleen dit cijfer in plaats van de kenmerken.

Tip (9) herhaal eerder behandelde spellingcategorieën: begin elke spellingles met een 5-woordendictee

Voor zwakke spellers is het (extra) moeilijk om woordbeelden en spellingregels lang te onthouden. Herhaal eerder behandelde spellingcategorieën dan ook regelmatig. Een manier is het 5-woordendictee: begin elke spellingles met het dicteren van 5 woorden. Kies er zelf vijf; dat kunnen woorden zijn die al lange tijd

geleden aan bod zijn geweest of die kortgeleden behandeld zijn. Laat de woorden direct na dit korte dictee zien; de leerlingen krijgen zo het juiste woordbeeld (weer) te zien. En u kunt met ze bespreken waarom het woord zo geschreven moet worden.

Tip (10) gebruik effectieve oefenvormen

Leerlingen moeten vooral actief het hele woord produceren. Invuloefeningen waarbij leerlingen alleen een deel van het woord moeten invullen zijn minder effectief. Ook het simpelweg overschrijven van een woord waarbij de leerling een woord letter-voor-letter kan kopiëren is niet effectief.

Door coöperatieve werkvormen in te zetten (werken in tweetallen: aan elkaar een dictee geven, samen nakijken, samen woorden inprenten, elkaar een tip geven bij het spellen van woorden in een tekst) kunnen leerlingen zelfstandig en effectief oefenen. Door samen te werken worden ze gestimuleerd om hun manier van herkennen onder woorden te brengen en goed na te gaan of ze samen de correcte redenering volgen en de juiste keuzes maken.

6 tips voor de hulp aan zwakke spellers.

Tip (1) geef zwakke spellers meer instructie- en oefentijd

Zwakke spellers profiteren van:

- meer begeleidingsmomenten met de leerkracht; bijvoorbeeld nog eens woorden opschrijven en samen nakijken; nog eens woorden analyseren in klanken of in klankgroepen; nog eens spellingregels herhalen en toepassen. Verschillende methodes beschrijven wat er (daarnaast) in de verlengde instructie aan bod kan komen. Als u daarnaast nog andere momenten zoekt, zal dit profijtelijk zijn voor uw zwakke spellers.
- meer zelfstandig oefenen, bijvoorbeeld: gebruiken van een computerprogramma of zelf woorden inprenten (zie boven) samen met een medeleerling. Ook een auditief dictee met een medeleerling (één leest de woorden, de ander schrijft ze op en dan samen nakijken en bedenken en verwoorden waarom het goed of fout is) is effectief als extra oefening.

Tip (2) remedieer met de methode die u in de klas gebruikt

Zwakke spellers hebben wel behoefte aan meer (instructie- en oefen) tijd, maar niet aan andere leerstof. Dus remedieer binnen de methode. Sommige methodes kennen verlengde instructie in de klassikale lessen en remediëringslessen na een toets. Mocht u daarnaast andere mogelijkheden zoeken: herhaal wat aan bod gekomen is, laat woorden nog eens analyseren, vraag naar oplossingswijzen etc. Ook al vindt de hulp buiten de groep plaats, dan nog kan er gebruik gemaakt worden van de spellingmethode. Een andere (remediërings)methode gebruikt vaak andere begrippen en spellingregels en dit is voor zwakke spellers verwarrend.

Tip (3) geef spellers snelle feedback

Het is voor zwakke spellers vaak onduidelijk of ze een woord goed geschreven hebben. Ze zijn vaak onzeker over hun resultaat en over de vraag of ze een juiste oplossingswijze hebben gevolgd. Als ze meteen te zien krijgen wat het juiste woordbeeld is, onthouden ze het beter, weten ze of ze het goed opgeschreven hebben en weten ze of ze de juiste oplossingsmanier gebruikt hebben. Hebben ze het woord fout geschreven, dan zien ze het goede woordbeeld en horen ze de juiste oplossingwijze. Besteed bij dit bespreken niet alleen aandacht aan de juiste schrijfwijze, maar ook aan het spellingproces: welke manier heb je gebruikt? Heb je het woord (goed) in klanken of klankdelen verdeeld? Heb je een regel of geheugensteuntje die je gebruikt?

Tip (4) oefen met zwakke spellers extra fonologische vaardigheden

Zwakke spellers hebben ook nog moeite met vaardigheden op klankniveau: ze vinden het lastig om een woord in klanken te verdelen, om letters in de goede volgorde te zetten, om verschillen tussen klanken die op elkaar lijken te horen (zoals lange en korte klinkers, s en z, f en v) en om een woord in klankgroepen te verdelen. Oefenen van deze vaardigheden tot in groep 8 is nodig en zinvol.

Tip (5) geef zwakke spellers een opzoekboekje

Om het geheugen van zwakke spellers te ondersteunen is het raadzaam om te werken met een opzoekboekje (soms ook wel 'Mijn eigen spellingmap' of 'spellingboek' genoemd). Zo kunnen ze steeds even opzoeken welke regel het ook al weer was. Kijk voor het idee op www.opzoekboekje.nl. Ook ezelsbruggetjes die de leerling zelf kiest (wat is aan te bevelen!) kunnen hierin.

Tip (6) laat zwakke spellers letters onthouden door klankgebaren

Er zijn kinderen die al bij het aanvankelijk spellen problemen ervaren. Zij hebben baat bij extra ondersteuning bijvoorbeeld met klankgebaren, waardoor ze de klank-tekenkoppelingen beter gaan onthouden. (Zie <http://www.onderwijsgek.nl/KLANKGEBAREN.pdf>.)

Zorg ervoor dat uw leerlingen de geleerde spellingvaardigheid gaan gebruiken.

Zorg voor het toepassen

Door op bovenstaande tips te letten, ontwikkelt u een spellingbewustzijn bij de leerlingen. Ze weten waar ze op moeten letten, weten hoe ze het kunnen aanpakken en hoe ze zich kunnen controleren. Dit verhoogt de kans dat de geleerde spellingvaardigheden toegepast worden bij het schrijven van teksten.

Toepassen is voor alle zwakke leerders bij alle vakken vaak een probleem. Bovendien is stellen een gecompliceerd proces: kinderen moeten bedenken wat ze willen gaan schrijven, in welke volgorde dit moet komen, hoe dat in zinnen vertaald moet worden, wat de volgorde van de woorden is en hoe deze geschreven moet worden. Letten op de spelling van woorden is dus vaak de laatste (en vergeten) stap.

U kunt de toepassing bevorderen door aandacht te besteden aan het herschrijven van teksten. Wij (volwassen schrijvers) hebben een tekst vaak ook niet in één keer klaar; we schaven en vijlen, zetten woorden erbij of halen ze weg, veranderen de volgorde en letten op de juiste schrijfwijze en interpunctie. Zo moeten leerlingen het ook gaan aanpakken: na het schrijven van een tekst moet er ruimte zijn voor herschrijven. Het is motiverend en tijdsbesparend als dat mag op een computer.

Daarnaast hangt de mate van toepassen samen met uw reactie op de tekst. Als u niets zegt over spellingfouten dan stijgt de kans dat leerlingen daar niet meer op gaan letten. Eigenlijk zendt u het signaal uit: bij de spellinglessen let ik op je spellingfouten, maar daarbuiten nooit.

U kunt bijvoorbeeld bij het herschrijven de leerlingen ook laten letten op de spellingcategorieën waar u tijdens de spellinglessen mee bezig bent; of de leerlingen de mogelijkheid bieden om de juiste schrijfwijze aan u of een medeleerling te vragen of om de juiste schrijfwijze op te zoeken in een woordenboek of op internet.

Als de teksten van kinderen gepubliceerd worden (in de klas, schoolkrant of een speciaal boek) stijgt de kans dat ze deze tekst zonder fouten willen schrijven. Ook kunt u na het schrijven de stelproducten met kinderen bespreken en daarbij ook aandacht besteden aan de juiste schrijfwijze en interpunctie.

Leg op uw bureau een woordenboek of spellinggids. Raadpleeg steeds dat boek als u twijfelt aan de schrijfwijze van een woord. Doe dit voor (waarover twijfelt u, welke keuzemogelijkheden heeft u herkend?) en 'acteer' deze vaardigheid als de leerlingen twijfelen aan de schrijfwijze van een woord of als de leerlingen een woord fout geschreven hebben. U kunt het voorbeeld zijn!

3 Tips voor schoolbeleid

Tip (1) begin vroeg

Al in groep 1 en 2 kunnen kinderen kennis maken met 'spellingactiviteiten'. Door te experimenteren met 'invented spelling': zelf een woord schrijven of stempelen bijvoorbeeld bij een door hen gemaakte tekening. Zo ervaren ze dat ze gedachtes op papier kunnen zetten en dat ze van klanken letters en woorden kunnen maken.

Het bezig zijn met letters en met het analyseren van woorden, bijvoorbeeld het vinden van de beginklank van een woord is een goede voorwaarde voor het spellingonderwijs in groep 3. Dit vraagt wel een juist taalgebruik en passende vragen (bv. niet; Welke letter hoor je vooraan?). Het onderscheiden van letters herkennen en klanken herkennen is essentieel voor de effectiviteit van de activiteiten. Zo is het analyseren van woorden, bijvoorbeeld het vinden en benoemen van de beginklank van een woord, dikwijls niet gebaat bij opschrijven (Wie weet een woord met een /s/ vooraan? Chauffeur! Circus! Giraffe!) maar wel bij het verzamelen van voorwerpen of afbeeldingen (zelf foto's laten maken!), waarmee ze zelf verder kunnen oefenen. Dit soort ervaringen in groep 1 en 2 dragen bij aan een goede vervolgstap in groep 3.

Tip (2) denk aan uw eigen spellingvaardigheid

Als u zelf twijfelt over de schrijfwijze kippesoep of kippensoep is het lastig om dit aan uw leerlingen goed uit te leggen. Breng of houd uw spellingvaardigheid op peil. Een handig boek is: Spelling geregeld, uitgegeven door Onze Taal.

Op internet vindt u bij de site 'woordenlijst.org' de juiste schrijfwijze van woorden.

Tip (3) gebruik toetsresultaten om uw spellingonderwijs te verbeteren en te consolideren

Bekijk na elke toetsafname de toetsresultaten: van alle individuele leerlingen (gaat het kind vooruit?, is het een D- of E-score?), van uw groep (wordt het aantal D- en E-leerlingen minder? wordt het aantal C-, D- en E-leerlingen minder?) en van de school (wordt het aantal D- en E-leerlingen minder? wordt het aantal C-, D- en E-leerlingen minder? benadert de school het streefpercentage dat de school wil halen?).

Door het bespreken van de resultaten met het team op groeps- en schoolniveau weet iedereen wat het streefdoel van de school is en kan er gezamenlijk nagedacht worden over oorzaken en oplossingen voor het eventueel niet bereiken van de streefpercentages.

Tot slot

Door bovenstaande dingen te doen, kunt u veel bereiken. Er zal echter een kleine groep zeer zwakke spellers blijven bestaan. Voor hen zijn compenserende maatregelen zoals werken met de spellingcontrole van Word of met programma's als Sprint Plus en Kurzweil nodig. Deze maken het voor de leerling makkelijker om een tekst foutloos te schrijven omdat ze de kinderen aangeven hoe woorden geschreven moeten worden.

Blijf niet eindeloos herhalen wat niet werkt, maar ga samen met de leerling na in welke fase van het proces van spelling leren de stagnatie schuilt en ga dan eerst na of op de daarbij passende manier is geoefend. Schakel pas over op alternatieven als u weet waar het struikelpunt zit en zorg dat de leerling dat zelf ook weet. Om de leerlingen gemotiveerd te houden is het belangrijk dat ze zelf weten waaraan ze kunnen werken en waarover ze zich minder zorgen hoeven te maken.

Colofon

Tips voor betere spellingresultaten is ontwikkeld door Cees Hereijgens en Margo van den Berg (CED-Groep) met medewerking van Dolf Janson (APS) en is een uitgave van Projectbureau Kwaliteit. Voor vragen over de kwaliteitskaarten/handreikingen taal/lezen kunt u contact opnemen met Gea Spaans, PO-Raad/Projectbureau Kwaliteit (info@schoolaanzet.nl).

© Buiten het downloaden zijn alle rechten op dit product voorbehouden aan:

Postbus 85246 - 3508 AE Utrecht
e-mail: info@schoolaanzet.nl
www.schoolaanzet.nl